

ASSESSMENT OF THE EARLY DETECTION SYSTEM OF TYPE 2 DIABETES IN PRIMARY HEALTH CARE SETTINGS

Sotvoldiyeva Gulxayo

**First-year master's student in the program "Health care management and
public health"**

Fergana Medical Institute of Public Health

Annotation: This article analyzes the early detection system of type 2 diabetes in primary health care settings and evaluates its effectiveness. The importance of early diagnosis, identification of risk groups, and screening programs is examined. In addition, diagnostic methods, preventive approaches, and practical mechanisms within the health care system are assessed. The results of the study highlight the significance of reducing diabetes-related complications and improving the overall health status of the population.

Keywords: Type 2 diabetes, early detection, primary health care, screening, glucose, insulin resistance

ОЦЕНКА СИСТЕМЫ РАННЕГО ВЫЯВЛЕНИЯ САХАРНОГО ДИАБЕТА 2 ТИПА В УСЛОВИЯХ ПЕРВИЧНОЙ МЕДИКО-САНИТАРНОЙ ПОМОЩИ

Сотволдиева Гулхаё

Магистрантка 1 курса по направлению

«Управление здравоохранением и общественное здоровье»

Ферганский медицинский институт общественного здоровья

Аннотация: В данной статье анализируется система раннего выявления сахарного диабета 2 типа в условиях первичной медико-санитарной помощи и оценивается её эффективность. Рассматриваются вопросы ранней диагностики, определения групп риска и значение скрининговых программ. Также

оцениваются методы диагностики, профилактические подходы и практические механизмы в системе здравоохранения. Результаты исследования подчеркивают важность снижения осложнений диабета и улучшения уровня здоровья населения.

Ключевые слова: сахарный диабет 2 типа, раннее выявление, первичная медико-санитарная помощь, скрининг, глюкоза, инсулин резистентность

BIRLAMCHI TIBBIY – SANITARIYA YORDAMI SHAROITIDA 2-TIP QANDLI DIABETNI ERTA ANIQLASH TIZIMINI BAHOLASH

Sotvoldiyeva Gulxayo Abdulatif qizi

Farg‘ona jamoat salomatligi tibbiyot instituti “Sog‘liqni saqlashni boshqarish va jamoat salomatligini saqlash” yo‘nalishi 1-kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada birlamchi tibbiy-sanitariya yordami sharoitida 2-tip qandli diabetni erta aniqlash tizimi va uning samaradorligi tahlil qilinadi. Kasallikni erta bosqichda aniqlash, xavf guruhlarini belgilash va skrining dasturlarining ahamiyati o‘rganiladi. Shuningdek, diagnostika usullari, profilaktik yondashuvlar va sog‘liqni saqlash tizimidagi amaliy mexanizmlar baholanadi. Tadqiqot natijalari diabetning asoratlarini kamaytirish va aholining sog‘liq darajasini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: 2-tip qandli diabet, erta aniqlash, birlamchi tibbiy yordam, skrining, glyukoza, insulin rezistentligi

2-tip qandli diabet (T2DM) bugungi kunda butun dunyo bo‘yicha tez sur‘atlarda tarqalib borayotgan surunkali metabolik kasalliklardan biri hisoblanadi. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti ma‘lumotlariga ko‘ra, diabet bilan kasallanganlar soni yil sayin ortib bormoqda va uning asosiy qismi aynan 2-tip diabetga to‘g‘ri keladi. Bu holat nafaqat tibbiy, balki ijtimoiy-iqtisodiy muammo sifatida ham katta ahamiyat kasb etadi. 2-tip diabetning asosiy xususiyati insulin rezistentligi va nisbiy insulin yetishmovchiligi hisoblanadi. Kasallik ko‘pincha sekin rivojlanadi va uzoq

vaqt davomida yashirin kechishi mumkin. Shu sababli ko‘plab bemorlarda kasallik faqat asoratlar paydo bo‘lgandan keyin aniqlanadi. Bu esa erta aniqlash tizimining dolzarbligini yanada oshiradi. Birlamchi tibbiy-sanitariya yordami (BTSY) tizimi 2-tip diabetni erta aniqlashda asosiy bo‘g‘in hisoblanadi. Chunki aholining katta qismi aynan birlamchi bo‘g‘in shifokorlari bilan birinchi marta muloqot qiladi. Shu sababli skrining, profilaktik ko‘riklar va xavf guruhlarini aniqlash aynan shu bosqichda amalga oshirilishi kerak. Kasallikning tarqalishiga ta’sir etuvchi asosiy omillar orasida noto‘g‘ri ovqatlanish, kamharakat turmush tarzi, semizlik, stress va genetik moyillik muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, urbanizatsiya jarayonlari va fast-food mahsulotlarining ko‘payishi kasallik darajasining oshishiga olib kelmoqda. Epidemiologik ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, 2-tip diabet ko‘proq o‘rta va katta yoshdagi aholida uchraydi, ammo so‘nggi yillarda yoshlar orasida ham keskin o‘shish kuzatilmoqda. Bu esa kasallikni erta aniqlash va profilaktika tizimini kuchaytirishni talab qiladi. Shunday qilib, 2-tip qandli diabetning keng tarqalishi va uning yashirin kechishi birlamchi tibbiy bo‘g‘inda erta aniqlash tizimini baholash va takomillashtirishni dolzarb vazifaga aylantiradi.

Birlamchi tibbiy-sanitariya yordami sharoitida 2-tip qandli diabetni erta aniqlash tizimi sog‘liqni saqlashning eng muhim profilaktik yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu bosqichda asosiy maqsad kasallikni simptomlar paydo bo‘lishidan oldin yoki juda erta bosqichda aniqlash orqali uning asoratlarini oldini olishdir. Erta aniqlash tizimi asosan skrining dasturlari orqali amalga oshiriladi. Skrining — bu klinik belgilari bo‘lmagan, lekin xavf guruhiga kiruvchi shaxslarda kasallikni aniqlashga qaratilgan tizimli tekshiruvlar majmuasidir. 2-tip diabet uchun skrining odatda och qoringa glyukoza darajasini o‘lchash, glyukozaga tolerantlik testi (OGTT) va glikozillangan gemoglobin (HbA1c) ko‘rsatkichlarini aniqlash orqali amalga oshiriladi. Birlamchi bo‘g‘inda skrining ko‘proq xavf guruhlariga yo‘naltirilgan bo‘ladi. Xavf guruhiga quyidagilar kiradi: ortiqcha vaznga ega shaxslar, semizlik bilan og‘riganlar, 45 yoshdan katta bemorlar, oilaviy anamnezida diabet mavjud bo‘lganlar, arterial gipertoniya va dislipidemiya bilan og‘riganlar.

Ushbu guruhlarda diabet rivojlanish ehtimoli yuqori bo'lganligi sababli muntazam tekshiruvlar muhim ahamiyatga ega. Erta aniqlash jarayonida laborator va klinik usullar birgalikda qo'llaniladi. Laborator usullar glyukoza metabolizmini baholasa, klinik usullar bemorning umumiy holati, antropometrik ko'rsatkichlari (BMI, bel aylanasi) va simptomlarni o'rganishga qaratiladi. Shuningdek, arterial bosimni o'lchash va lipid profilini aniqlash ham kompleks baholashda muhim rol o'ynaydi. So'nggi yillarda elektron tibbiyot tizimlari skrining jarayonini yanada samarali qilish imkonini bermoqda. Elektron registrlar orqali bemorlar monitoring qilinadi, xavf guruhlari avtomatik aniqlanadi va shifokorlarga ogohlantirish tizimi yo'lga qo'yiladi. Bu esa erta aniqlash samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Bundan tashqari, aholi orasida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish ham skrining tizimining muhim qismi hisoblanadi. Chunki profilaktika choralari bilan birgalikda kasallikning rivojlanish ehtimoli kamayadi. Aholiga to'g'ri ovqatlanish, jismoniy faollik va vazn nazorati bo'yicha tushuntirish ishlari olib borilishi zarur.

2-tip qandli diabetni erta aniqlash tizimining samaradorligi sog'liqni saqlash tizimining sifat ko'rsatkichlarini belgilovchi muhim omillardan biridir. Samaradorlikni baholashda asosiy mezonlar kasallikning erta bosqichda aniqlanish darajasi, asoratlar kamayishi va bemorlarning hayot sifati yaxshilanishi hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, muntazam skrining o'tkaziladigan hududlarda diabet erta bosqichda ko'proq aniqlanadi. Bu esa yurak-qon tomir kasalliklari, nefropatiya, retinopatiya kabi og'ir asoratlarning oldini olish imkonini beradi. Demak, erta aniqlash tizimi nafaqat diagnostika, balki profilaktika vazifasini ham bajaradi. Samaradorlikni baholashda tibbiy statistik ma'lumotlar muhim rol o'ynaydi. Masalan, yangi aniqlangan diabet holatlarining qanchalik erta bosqichda topilgani, HbA1c ko'rsatkichlarining o'rtacha darajasi va asoratlar chastotasi tahlil qilinadi. Ushbu ko'rsatkichlar tizimning ishlash sifatini aniqlashga yordam beradi. Bundan tashqari, bemorlarning davolanishga jalb etilishi ham muhim indikator hisoblanadi. Erta aniqlangan bemorlar odatda parhez, jismoniy faollik va dori vositalariga nisbatan yuqori rioya ko'rsatadi. Bu esa kasallikni nazorat qilishni osonlashtiradi. Birlamchi

bo'g'inda ishlovchi tibbiyot xodimlarining malakasi ham samaradorlikka bevosita ta'sir qiladi. Agar shifokorlar va hamshiralar diabetning erta belgilarini yaxshi bilsalar, diagnostika sifati ham oshadi. Shu sababli doimiy o'quv dasturlari va treninglar muhim hisoblanadi. Elektron sog'liqni saqlash tizimlari samaradorlikni oshirishda katta rol o'ynaydi. Ma'lumotlarni raqamlashtirish, bemorlarni kuzatish va avtomatik tahlil qilish tizimlari diagnostika jarayonini tezlashtiradi va xatolarni kamaytiradi.

2-tip qandli diabetni erta aniqlash tizimini takomillashtirish sog'liqni saqlash tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayon diagnostika sifatini oshirish, aholi qamrovini kengaytirish va profilaktik chora-tadbirlarni kuchaytirishga qaratilgan. Birinchi navbatda, skrining dasturlarini kengaytirish zarur. Aholining barcha qatlamlarini, ayniqsa xavf guruhlarini muntazam tekshiruvdan o'tkazish kasallikni erta aniqlash imkonini oshiradi. Bu jarayonda mobil tibbiy brigadalar va ko'chma diagnostika markazlari muhim rol o'ynaydi. Ikkinchi yo'nalish — tibbiyot xodimlarining malakasini oshirish. Birlamchi bo'g'inda ishlovchi shifokorlar va hamshiralar diabetning erta belgilarini aniqlash, xavf guruhlarini baholash va skrining natijalarini to'g'ri talqin qilish bo'yicha doimiy o'qitilishi kerak. Uchinchi muhim yo'nalish — aholi o'rtasida tibbiy savodxonlikni oshirish. Odamlar diabet xavf omillari, belgilari va profilaktikasi haqida yetarli bilimga ega bo'lsa, erta murojaat qilish darajasi oshadi. Bu esa kasallikni erta bosqichda aniqlashga yordam beradi. To'rtinchi yo'nalish — raqamli texnologiyalarni keng joriy etish. Elektron tibbiy kartalar, mobil ilovalar va sun'iy intellekt asosidagi tahlil tizimlari diabetni erta aniqlashni sezilarli darajada yaxshilaydi. Beshinchi yo'nalish — sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish. To'g'ri ovqatlanish, jismoniy faollik va stressni kamaytirish diabet rivojlanish xavfini kamaytiradi. Shu sababli profilaktika ishlari tizimli ravishda olib borilishi kerak.

Xulosa

2-tip qandli diabet bugungi kunda keng tarqalgan va jiddiy asoratlarga olib keluvchi surunkali kasalliklardan biridir. Uni erta aniqlash tizimi birlamchi tibbiy-sanitariya yordami darajasida muhim ahamiyatga ega bo'lib, kasallikning og'ir asoratlarini oldini olishga xizmat qiladi. Maqolada erta aniqlash tizimi, skrining usullari, xavf guruhlari bilan ishlash va laborator diagnostika imkoniyatlari tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, muntazam skrining va profilaktik yondashuvlar kasallikni erta bosqichda aniqlash imkonini oshiradi. Samaradorlikni oshirish uchun tibbiyot xodimlarining malakasini oshirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va aholi o'rtasida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish muhimdir. Shu bilan birga, elektron sog'liqni saqlash tizimlari diagnostika jarayonini tezlashtiradi va sifatini oshiradi. Umuman olganda, 2-tip qandli diabetni erta aniqlash tizimini takomillashtirish kasallikning tarqalishini kamaytirish, bemorlar hayot sifatini yaxshilash va sog'liqni saqlash tizimi samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. World Health Organization. *Global Report on Diabetes*. 2023.
2. International Diabetes Federation. *IDF Diabetes Atlas*. 2022.
3. American Diabetes Association. *Standards of Medical Care in Diabetes*. 2023.
4. Davies M.J. et al. Management of Type 2 Diabetes. *The Lancet*, 2021.
5. DeFronzo R.A. Pathogenesis of Type 2 Diabetes. *Diabetes Care*, 2020.
6. Xolmatov B.B. 2-tip diabet epidemiologiyasi. *Tibbiyot jurnali*, 2021.
7. Ismoilov A.A. Diabetni erta tashxislash usullari. Toshkent, 2019.
8. Abduqodirov Sh.Sh. *Birlamchi tibbiy yordam amaliyoti*. Toshkent, 2022.
9. Yo'ldoshev F.F. Qandli diabet profilaktikasi. *Sog'liqni saqlash axborotnomasi*, 2020.